

IORGU IORDAN: DIRECȚII DE CERCETARE ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ

STELIAN DUMISTRĂCEL*

1. Ieșeanul Iorgu Iordan

1.1. Pentru revendicarea lui Iorgu Iordan ca expresie generală a spiritului ieșean în cercetarea limbii am ținut seama, mai întâi, de calitatea sa de elev și urmaș al întemeietorului Școlii lingvistice de la Iași, Alexandru Philippide: student și doctorand al acestuia, profesor la catedra ilustrată de Philippide la facultatea de profil a Universității (pe atunci) Mihăilene, unde, ca și predecesorul său, a fost și decan, dar, mai ales, mărturisitor al influenței benefice pe care maestrul a avut-o asupra sa și al recunoștinței față de acesta. Iată o declarație semnificativă: fără Alexandru Philippide, „n-aș fi însemnat nimic în mișcarea lingvistică și filologică a țării noastre” scrie Iordan, undeva, în *Memorii*. Dar, într-un interviu-maraton cu Eugeniu Coșeriu, publicat de N. Saramandu, magistrul de la Tübingen remarca, la Iorgu Iordan, o componentă „idealistă, spitzeriană” (pusă pe seama faptului că Iordan fusese, la Marburg, elev al lui Leo Spitzer; cf. Coșeriu 1996: 105), ceea ce l-ar deosebi, în fond, de Școala Philippide. Evident că, nu doar din acest punct de vedere, Iordan depășește, cu mult, viziunea și preocupările neogramaticilor. Dar, dincolo de opera sa de început, savantul ieșean se dovedește, sui-generis, un elev al lui Philippide. Nu ne referim doar la teza sa de doctorat, de factură „pozitivistă”, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e* (Iași, 1920), la faptul că, la fel ca și Philippide, avea să publice o *Gramatică a limbii române* (București, 1937) sau la activitatea ambilor, în condiții diferite, ca lexicografi, ci constatăm că în însăși *Stilistica limbii române*, ca și în *Limba română actuală...*, poate fi regăsit spiritul a numeroase puncte de vedere și interpretări pornind de la *Principiile de istoria limbii*, operă publicată în 1894 de Alexandru Philippide. Desigur, am putea adăuga numeroase trăsături de caracter, printre care spiritul civic și critic, ilustrat de Philippide în articolele sale din „Convorbiri literare” (cum este celebra scriere

---

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

polemică *Un specialist român la Lipsca*, 1910) și de Iordan în numeroase periodice ieșene, între 1928 și 1940, mai ales în ceea ce privește viața universitară (cf. vol. *Articole politice*, București, 1979).

1.2. Considerarea viitorului academician Iorgu Iordan ca ieșean deschizător de drumuri în cercetarea a numeroase domenii lingvistice se întemeiază, apoi, pe faptul că, în perioada activității ca profesor la Universitatea din Iași, o etapă importantă de creativitate științifică (1926–1946), a elaborat și publicat studiile monografice care au dus la afirmarea prestigiului său național și internațional de savant, pe care le relaționăm, conform motivației scrierii acestui articol, cu apartenența sa la Academia Română. Astfel, în anul 1934, Iordan, la propunerea lui Sextil Pușcariu, fusese ales membru corespondent al Academiei Române și, la acea dată, publicase deja *Rumänische Toponomastik* (Bonn & Leipzig; I, 1924; II–III, 1926) și *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice* (Iași, 1932). Pe lângă acestea, trebuie să adăugăm tipărirea altor studii cu profil monografic, cum sunt *Lateinisches cî und tî im Südtalienenischen* (în „Zeitschrift für romanische Philologie”, 1922), *Dialectele italiene de sud și limba română* („Arhiva”, Iași, 1923–1928) sau *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft* (Heidelberg, 1924) etc.

Pentru perioada de până în 1946, când a fost ales membru titular al Academiei, în portofoliul său științific pot fi adăugate, în ceea ce privește prestigiul, o primă ediție într-o limbă străină, adnotată și completată, a *Introducerii în studiul limbilor romanice*, datorată lui John Orr (*An Introduction to Romance linguistics, its schools and scholars*, Londra, 1937), dar, mai ales, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”* (Iași, 1943) și *Stilistica limbii române* (București, 1944). În sfârșit, în ordinea de idei la care ne-am referit, și dincolo de perioada ieșeană, activitatea științifică a lui Iorgu Iordan, în calitate de membru al Academiei, a continuat prin publicarea, în 1947, a celei de a doua ediții a *Limbii române actuale...*, ca să nu mai invocăm reeditările, mult completate, ale unor lucrări anterioare: *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode* (1962), *Toponimia românească* (1963), *Stilistica limbii române. Ediție definitivă* (1975).

În ceea ce privește originalitatea și valoarea operei sale, semnificativ este faptul că ediția Orr a *Introducerii*, revizuită și completată de Rebecca Posner (Oxford, 1970), este în circulație și astăzi în lumea cercetării. Fiind tradusă și în alte limbi, *Introducerea*, ca și varianta dezvoltată, *Lingvistica romanică...*, reprezintă unica scriere lingvistică românească ce s-a bucurat de ediții (aduse la zi) în limbile germană, spaniolă, rusă, portugheză și italiană. Putem nota însă și alte importante contribuții, cele filologice, ale lui Iorgu Iordan: editarea operei lui Ion Creangă (1970) și a cronicii lui Ion Neculce (1975; o primă ediție a apărut în 1955).

Dezvoltând această rememorare, am urmărit și dezmințirea aserțiunii, tendențioase, că alegerea sa ca membru al Academiei Române ar fi reprezentat o... recompensă a regimului comunist pentru statutul de membru în comisia de „epurare”, în 1945, a cadrelor didactice de la Universitatea ieșeană (cf. Bozgan 1998: 309–335), simplă acuzație asupra căreia nu credem necesar să insistăm în amănunte. În schimb, am oferit repere cronologice și, selectiv, titluri de opere, care dovedesc faptul că prezența lui Iorgu Iordan la Academie era de dată mai veche și se întemeiase pe cu totul alte criterii.

Asupra altor aspecte privind „ieșenismul” lui Iorgu Iordan ne vom opri la sfârșit.

1.3. Pentru a prezenta aspecte reflectând profilul savantului Iorgu Iordan din perspectiva abordată, în afară de principala sa operă lingvistică, la care ne vom referi, selectiv, în cele ce urmează, amintim și publicarea unei culegeri din cele mai importante articole de specialitate, în vol. *Scrieri alese* (București, 1968), ca și a unei biografii a fostului său profesor și îndrumător, *Alexandru I. Philippide* (București, 1969). Se adaugă, apoi, selecția unui mare număr de texte din publicistica sa, în volumul amintit, *Articole politice*. Liste ale lucrărilor savantului au fost publicate în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani* (București, 1958), cu aduceri la zi în cea publicată în volumul *Scrieri alese*, apoi în broșura *Titluri și lucrări, 1911–1973* (București, 1974), dar și în alte volume omagiale. În ceea ce privește biografia, cu largi referiri la activitatea și la relațiile sale cu lingviști, scriitori, oameni de cultură și politici, cu foști colegi și foști studenți, dispunem, în primul rând, de cele trei volume de *Memorii* (București, 1977–1979) și de interviul-maraton publicat de Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan* (București, 1982), la care se adaugă volumul publicat de Ilie Rad, *Întâlnirile mele cu Iorgu Iordan. Scrisori și interviuri* (Cluj-Napoca, 2011). Paralel, există evocări ale discipolilor săi, deveniți colaboratori, printre care Marius Sala (vezi, de exemplu, portretul cu titlul *Iorgu Iordan*, și o evocare, în care îl asociază cu Al. Rosetti, sub titlul *Cei doi stâlpi ai înțelepciunii*, discurs de recepție la Academia Română, ambele publicate în vol. *Portrete* (Suceava, 2007), sau Alexandru Niculescu (*Peregrinări universitare europene*, București, 2010) ș.a.

2. Perspective și limite

2.0. Încercarea de a trata o temă cum este cea anunțată, chiar în limite la care ne vom referi în continuare, ar putea fi considerată cel puțin hazardată, înseși datele personale ale propunătorului fiind un impediment, mai ales că obiectul expunerii îl constituie, în primul rând, prezentarea unui romanist de anvergură internațională; oricum, această prezentare nici nu putea să aibă în vedere „recunoașterea” a ceea ce înseamnă valoarea operei savantului. Dacă ambiționăm o contribuție oarecum personală în această privință, aceasta ar putea fi doar înfățișarea viziunii Iorgu

Iordan privind geografia lingvistică, cu interes sporit pentru atlasele lingvistice, în general, dar și pentru graiurile populare românești. În altă ordine de idei, pentru limitele demersului nostru, putem invoca însuși formatul editorial preconizat al volumului de față din „Anuar de lingvistică și istorie literară”. Însă, de vreme ce nu am rezistat ispitei, vom căuta o compensație, prin evocarea câtorva aspecte ale contactelor personale cu Iorgu Iordan.

2.1. Făcând abstracție de propria-i dotare și putere de muncă, amândouă deosebite, lingvistul Iorgu Iordan poate fi apreciat, într-un fel, precum în alte cazuri din cele de excepție, și ca un exponent al învățământului din România modernă și al apartenenței acesteia la familia statelor civilizate europene. Pregătirea din liceele și din facultățile de profil din România din acea vreme, inclusiv în ceea ce privește cunoașterea limbilor străine de circulație în știință, la care se adăugau posibilitățile de studiu la universități din Europa, le asigura cercetătorilor români deschiderea spre dialogul deschis și, în unele cazuri, de la egal la egal, cu știința contemporană și afirmarea la acest nivel. În cazul de față, remarcăm, de exemplu, faptul că una dintre operele importante ale lui Iorgu Iordan are ca punct de plecare un studiu tipărit în străinătate: *Introducerea în studiul limbilor romanice...* a fost precedată de articolul, de asemenea amintit, *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, ce a apărut într-un volum omagial dedicat lingvistului Wilhelm Streitberg (indoeuropenist), pretențios tematic, intitulat *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft* (Heidelberg, 1924). Mai poate fi amintit măcar un exemplu: paralel cu publicarea celor trei părți din studiul monografic *Rumänische Toponomastik*, Iordan tipărește, într-o prestigioasă revistă de specialitate din Germania, articolul *Die rumänische Ortsnamenforschung* („Zeitschrift für Ortsnamenforschung”; München–Berlin, 1925). În legătură cu astfel de apariții, trebuie să se țină seama, apoi, și de recenziile, cel puțin favorabile, numeroase, consacrate operelor sale, ca și de discuțiile pe marginea temelor abordate, din publicații de specialitate din străinătate, dar și de participarea autorului la congrese de lingvistică și de romanistică din diferite centre universitare din Europa; pot fi invocate, de asemenea, călătoriile sale de studii în Germania, Italia și Franța, toate reali stimuli pentru continuarea demersurilor respective.

2.2. Un alt efect al deschiderii și al dialogului la care ne-am referit îl reprezintă posibilitatea de a reflecta, cu material lingvistic românesc, curente, manifestate în opere înnoitoare, din lingvistica europeană. În cazul lui Iorgu Iordan, putem cita orientarea, după contribuții personale susținute, către lucrări de sinteză privitoare la studiul stărilor de limbă de actualitate (în sens larg). Așa, de exemplu, după cum declară însuși autorul, cu probitatea-i caracteristică, atunci când își prezintă obiectul investigației și metodologia, pentru *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”* un model, ca proiecție și metodă, a fost Henri Frei, cu *La grammaire des fautes* (1929), care i-a

„sugerat, între altele, subtitlul cărții” (Jordan 1943: 13). Și mai concludentă este alegerea de către Jordan, ca obiect de studiu, în *Stilistica limbii române*, a „stilisticii lingvistice”, a „stilisticii vorbirii”, în acord cu viziunea Charles Bally (*Traité de stylistique française*, 1909), nu fără a lua în considerare teoriile lui Karl Vossler, ca și pe cele ale lui Leo Spitzer (cf. Jordan 1975: 19–20, 23–24). De altfel, biografia lui Iorgu Jordan avea să fie favorabil marcată de acest tip de implicare în viața științifică europeană și internațională, presupunând, așa cum arătam, și numeroase prezențe în publicații din străinătate. Din această perspectivă se explică și decernarea, de către mai multe universități din Europa, a titlului de Doctor Honoris Causa, în afară de recunoașterea importanței operelor și a valorii marelui specialist prin statutul de membru fondator al unor societăți internaționale de lingvistică, respectiv de alegerea sa ca membru al unor academii de științe din Europa și din America de Sud. Pentru toate acestea, romanistica este calificarea supremă, dată fiind și reeditarea, în diferite limbi străine, a *Lingvisticii romanice*, ca și terenul unor preocupări constante, prin coordonarea alcătuirii, la institutul de profil din București al Academiei Române, a *Crestomației romanice* (trei volume, 1962–1974), prin publicarea unui curs de *Istoria limbii literare spaniole* (1963) și prin altele.

2.3. Cu titlu de curiozitate, menționăm faptul că statutul înfățișat, probabil unic în biografia unui savant român, este unul pe care Iorgu Jordan și-l asumă generic, ca pe o recompensă științifică și social-culturală, primită de o persoană de origine modestă, care s-a ridicat prin propriile puteri și a câștigat confruntarea cu lumea în care a pătruns. De aici, poate, interesul pentru limba actuală, ca expresie lingvistică a procesului devenirii personale (pornind de la realități ale variației diatopice, spre cercetarea acceptării „devierilor” în limba scrierilor epocii, în raport cu norma limbii literare și, în egală măsură, spre explicarea valorilor stilistice ale vorbirii etc.). Atributele invocate anterior transpar, indirect, printr-o comparație cu statutul, considerat deficitar, din punctul de vedere în discuție, al lui G. Călinescu, la care Iorgu Jordan s-a referit în câteva rânduri. Astfel, vorbind despre valoarea deosebită a acestuia și de prețuirea „fanaticilor” (care îl numeau chiar „divinul”), lingvistul observa că, în străinătate, opera lui Călinescu nu era cunoscută. De unde reproșul: „Cum de nu s-a gândit niciodată să colaboreze la reviste din străinătate, să-și traducă o parte din operă, fie și numai în limba italiană, pe care o cunoștea foarte bine?! A rămas pentru mine un mister” (Mangu 1962: 50; totuși, în 1925, G. Călinescu a publicat, în „Diplomatariu italicum”, studiul *Alcuni missionari catolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII* și, apoi, reprezentând Academia Română, a susținut conferințe la importante manifestări științifice din Italia). Pe Jordan îl nemulțumea faptul că „Peste graniță, nu-l cunoaște nimeni pe Călinescu. Absolut nimeni!... Și este foarte nedrept” (*ibidem*: 49). De fapt, dincolo de propria-și evaluare (prin comparație) și de identificarea uneia dintre căile reușitei personale, mirarea și regretul lui Jordan sunt reale; acesta ținea la aprecieri

venind din partea lui Călinescu (pe care îl socotea „genial”, punându-l alături de Hasdeu și Iorga), chiar dacă, uneori, prețuirea a fost exprimată în termeni mai puțin proprii, cum sunt cei prin care îi recunoștea meritele uneia din operele sale: „În rândul criticilor trebuie prenumerat eminentul lingvist Iorgu Iordan care în savante studii de gramatică fonologică și stilistică face un examen vast al limbii scriitorilor români, îndreptând științific libertățile pe care creatorul și le ia față de vorbirea canonică (*Limba română actuală, o gramatică a «greșelilor»*)” (în Călinescu 1943: 422). Nu știm în ce măsură se va fi putut recunoaște lingvistul Iordan ca specialist în „gramatică fonologică” și chiar ca analist al limbii scriitorilor români, dar asta nu l-a împiedicat să preia citatul de mai sus pe coperta a patra a volumului II din *Memorii* (în ordinea de idei la care ne-am referit, cf. și dedicarea cărții sale *Șun sau calea neturburată. Mit mongol*, pe care G. Călinescu a publicat-o în 1943, „Lui Iorgu Iordan, pentru marele său caracter”).

3. Principalele zone ale preocupărilor

3.0. Vorbind despre lingvistul Iorgu Iordan din perspectiva direcțiilor de cercetare în lingvistica românească conturate în etapa ieșeană, putem distinge, pentru activitatea de bază a acestuia, cel puțin trei zone de preocupări.

[A] În primul rând, ca autor al unor opere având caracter de sinteză, de orientare generală într-o anumită disciplină, pe plan european sau pe teren românesc; acestea sunt, așadar, *Introducere în studiul limbilor romanice...* și *Rumänische Toponomastik*. Lucrările respective, ce reflectă etapa de formare a lui Iordan ca lingvist, au caracteristica de a fi precedate, așa cum precizăm, de articole tipărite în străinătate în epoca debutului, pe care, apoi, le-a dezvoltat la dimensiuni monografice, cu „destin” diferit; dacă prima va deveni o lucrare de referință pe plan mondial, cea de a doua rămâne de interes, chiar disputat, în zona lingvisticii românești. Aceste preocupări, ca tip de abordare, nu au fost, ulterior, dezvoltate sau continuate direct de specialiști, străini sau români.

[B] În al doilea rând, ca autor al unor opere a căror viziune, conturată prin linia de forță din *Introducerea în lingvistica romanică*, l-au impus în exegeza românească; ne referim la primele ediții din *Limba română actuală...* și *Stilistica limbii române*. Importantă este, în aceste cazuri, optica analizei, întrucât, ca obiect al studiului, nu ne confruntăm cu noutăți propriu-zise, materialul faptic cunoscând la noi, înainte și după Iordan, aplicații și particularizări diverse, dar, de regulă, nu au mai fost ambiționate tablouri de tip monografic.

[C] În al treilea rând, ca autor de opere în care sunt făcute prezentări, de ansamblu, ale unor probleme de studiu asupra limbii române, de tip „clasic” (cursul universitar *Limba română contemporană*, 1954), respectiv de „tatonare” a unui inventar lingvistic (*Dicționar al numelor de familie românești*, 1983).

În cele ce urmează, vom face scurte prezentări generale ale operelor aparținând fiecăreia din categoriile enumerate, în ordine inversă față de clasificarea diacronică respectivă, interesul nostru îndreptându-se asupra domeniului romanisticii, ale cărui baze au fost puse în prima etapă, încercând să dezvoltăm, așa cum anunțăm, probleme legate de geografia lingvistică.

3.1. În ceea ce privește secțiunea [C], pentru domeniul limbii române contemporane, ca preocupare din epoca ieșeană a lui Iorgu Iordan poate fi citată doar publicarea, în 1937, a unei *Gramatici a limbii române*, dar, pentru cursul universitar intitulat *Limba română contemporană*, terenul îi era autorului mai mult sau mai puțin apropiat, prin problematica altor lucrări ale sale (de care ne vom ocupa în continuare), reflectată de aspectele tratate în lucrarea respectivă: „lexicul (vocabulary)”, „fonetica și ortoepia”, „grafia și ortografia” și firește, „gramatica” limbii române (pentru care autorul prezintă și un „excurs”, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*). În tratarea celor mai multe din aceste domenii Iordan nu numai că aplică viziunea de abordare din *Limba română actuală*, dar face și trimiteri directe la opera respectivă. Aceste trăsături sunt vizibile mai ales în cea de a doua ediție a cursului (1956), dar, la reluarea temei, și în colaborări: *Structura morfologică a limbii române contemporane* (1967, împreună cu Valeria Guțu Romalo și Alexandru Niculescu), respectiv *Limba română contemporană* (1978, împreună cu Vladimir Robu).

Tot din această secțiune, pentru *Dicționarul numelor de familie românești*, antecedentele sunt, nu numai aparent, și mai puțin semnificative. În scurta *Prefață* la acest dicționar, Iorgu Iordan mărturisește că preocupările sale „cu privire la numele de persoane românești datează de aproape șapte decenii”, fiind paralele celor consacrate toponimiei, dar finalizarea lucrării s-a resimțit de lipsa unor surse cuprinzătoare, suplinite prin alcătuirea unei baze de date proprii (Iordan 1983: 5). Atrage atenția enumerarea surselor de informare: liste furnizate de elevi de la liceele la care autorul a funcționat ca profesor, inventare de nume ale celor născuți, căsătoriți și morți de la primăria satești (acestea în special din Moldova), liste de „pierderi” (morți, răniți, dispăruți) publicate de ziare în timpul primului război mondial, cărți de abonați la servicii telefonice etc. (*ibidem*: 6). Enumerarea este semnificativă pentru tenacitatea, dar și pentru spiritul întreprinzător, inovator, al cercetătorului, caracterizând parcursul unui demers susținut. În pofida rezervelor sau a criticilor exprimate cu privire la realizarea dicționarului (obiecții de tot felul, dar mai ales referitoare la ceea ce se consideră a fi exagerarea explicațiilor numelor românești prin trimiteri la modele din alte limbi), opera lui Iorgu Iordan, departe de a fi completă ca inventar și infailibilă ca soluții, îndreptățește speranțele autorului asupra contribuției personale, formulate, cu măsură, la publicare: „cred că lucrarea... are o anumită importanță, în primul rând, prin bogăția numelor înregistrate și prin explicarea etimologică a marii lor majorități” (*ibidem*: 17).

3.2. În a doua categorie de lucrări [B], ne-am referit deja la volumul *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, cu observația că abateri, în vorbire, de la normele canonice („greșelile”), în diverse cazuri particulare, fuseseră anterior semnalate și analizate sporadic (cu statutul de preocupări de „cultivare a limbii”) nu doar de alți autori, ci și de Iorgu Iordan, de exemplu, în articole cum sunt cele intitulate *Cum știu românii românește* (1916) sau *Cronica filologică* (începând din 1923).

3.2.1. Dar, în lucrarea respectivă, ne confruntăm cu o reală viziune de cercetare de ansamblu, având ca obiect limbajul. Autorul, printr-o lingvistică „statică” (așadar deosebită de cea strict „evolutivă”, a „neogramaticilor”, dacă nu chiar opusă acesteia), recunoaște deschis că se plasează într-o perspectivă care „îi va nemulțumi, probabil, pe puriști și pe gramaticii rigizi, dar care se impune omului de știință”. Saussurian, Iorgu Iordan este preocupat de modul în care sincronia se manifestă în variația diastratică și diafazică, prin manifestări lingvistice care nu se conformează normelor fonetice, morfologice ori sintactice ale limbii literare de la un moment dat și, în parte, chiar cunoștințelor noastre privind semantica utilizării cuvintelor la același nivel, așadar care se opune „uzului lingvistic consacrat”. Precizându-și optica de analiză din această lucrare, autorul le aduce aminte specialiștilor un adevăr curajos exprimat de Heinrich Morf („marele lingvist și istoric literar”): „Întregul edificiu lingvistic se compune din foste greșeli de limbă” și insistă: „Știu că o asemenea afirmație este menită să scandalizeze pe sclavii regulilor gramaticale, absolute și imuabile, cum și le închipuie oamenii lipsiți de înțelegerea științifică a limbajului uman, dar asta nu-i scade valoarea, ci, mai degrabă, dimpotrivă” (Iordan 1943: 12–14). Pentru abordări independente de „modelul” discutat, respectiv în ceea ce privește descendența, putem cita tratarea, de ansamblu, a problemei, de către Al. Graur, în *Tendențe actuale ale limbii române* (1968), în cuprinsul secțiunilor privitoare la perioada contemporană, în domeniul foneticii-fonologiei, morfologiei, formării cuvintelor, vocabularului și al sintaxei. Domeniul, în general, a fost frecventat, susținut, mai ales sub semnul coercitiv al raportării la abaterea de la normă, de la Valeria Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română azi* (1972), la Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte* (1987), „cultivarea limbii” reprezentând preocuparea a numeroși lingviști, dar astăzi, în mass-media, și a unor amatori, mai mult sau mai puțin competenți, care nu țin seama nici de registre ale comunicării, nici, referitor la vocabular, de existența tehnocetelor, așadar neglijând sau ignorând conceptul de aparent simplă „greșeală”.

3.2.2. Originalitatea viziunii Iordan, dacă avem în vedere operele din această categorie, delimitată anterior [B], este pregnantă în special în *Stilistica limbii române*, al cărei obiect de studiu, „stilistica lingvistică”, este delimitat față de stilistica „literară” ori „estetică”, specific pentru care, în exegeza românească, tot la

nivelul respectiv, nu există precedente. Pentru noutatea abordării, cităm sublinieri aparținându-i autorului. Ca ramură a lingvisticii, acest domeniu are ca obiect de studiu „limba, nu stilul, așadar mijloacele de expresie ale întregii colectivități vorbitoare...; tot materialul lingvistic existent la un moment dat, nu numai particularitățile care urmăresc efecte artistice”, pentru ca, imediat, să trimită la o caracterizare a creatorului acestei stilistici, Charles Bally, rezumată astfel: „stilistica se ocupă cu studiul mijloacelor de expresie ale unei comunități lingvistice din punctul de vedere al conținutului lor afectiv, adică de exprimarea faptelor de sensibilitate prin limbaj și acțiunea faptelor de limbă asupra sensibilității” (Jordan 1975: 12). Afirmăția anterioară în legătură cu originalitatea viziunii de analiză poate fi sprijinită trimitând, de exemplu, pentru comparație și ținând seama de lucrări de sinteză contemporane cu scrierea lui Jordan, la studii în care accentul este pus pe intenția artistică a „devianților”, cum sunt scriitorii, de către Tudor Vianu (*Arta prozatorilor români*, 1941), respectiv pe valorile limbii ca modelator virtual al creației literare, ca fizionomie estetică și ca resurse ale exprimării, opțiune a lui D. Caracostea (*Expresivitatea limbii române*, 1942). În ceea ce privește epoca ulterioară, ne putem referi apoi la abordarea, tot din altă optică, a lui I. Coteanu, în *Stilistica funcțională a limbii române* (vol. I–II, 1973–1975), însă preocuparea de tip Jordan avea să fie ilustrată mai târziu pe larg, măcar indirect, în studii tematice particulare, de numeroși lingviști, în ultimul timp cu reproiectare din perspectiva lingvisticii textului, a pragmaticii.

3.2.3. Prin optica abordării așa-numitelor „greșeli” ale limbajului, ca și prin considerarea stilisticii „lingvistice”, Jordan își va semna, categoric, despărțirea de „neogramatici”, a căror viziune frecvent reduționistă avea să o prezinte polemic în diferite împrejurări, cum ar fi, de exemplu, și discuția asupra criticilor pe care i le-a adus Ernst Gamillscheg, privind punctul de vedere adoptat în studiul *Der heutige Stand der romanischen Sprachwissenschaft*, confruntând „idealismul” (inclusiv cel al lui Jordan!) cu „pozitivismul”, primul considerat „ignoranță și superficialitate”, iar cel de al doilea „contrariul”, adică „pregătirea temeinică și cu adevărat științifică”, separare cotate de Iorgu Jordan drept o „ecuație simplistă” (Jordan 1932: IV–VI).

3.3. În ceea ce privește prima categorie de lucrări ale savantului [A], le avem în vedere pe cele care au ca obiect toponimia românească și evoluția lingvisticii romanice. Din această categorie, am trimis, în trecut, la lucrarea ambiționând, inițial (prin *Die rumänische Ortsnamenforschung*, respectiv prin *Rumänische Toponomastik*), cunoașterea realităților lingvistice ale limbii române de către lingviștii străini. Deoarece acestei preocupări, finalizate, în 1963, prin publicarea volumului *Toponimia românească*, îi este consacrat un articol aparte în volumul de față al „Anuarului de lingvistică și istorie literară” (Daniela Butnaru, *Iorgu Jordan, toponimist*), ne permitem să ne oprim la cea de a doua preocupare adusă în discuție

mai sus, cea având caracter de sinteză asupra unui domeniu al lingvisticii pe plan european, ca direcție originală de cercetare Iordan: lingvistica romanică.

4. Iorgu Iordan, romanist

4.0. Punctul de vedere Iordan în ceea ce privește evoluția romanisticii a fost considerat ca unul important, de la articolul de început, *Der heutige Stand...*, la prima redactare extinsă în limba română, *Introducere în studiul limbilor romanice...*, și continuând cu apariția primei traduceri, în limba engleză, *An Introduction in Romance Linguistics*.

4.1. În legătură cu evaluările făcute de Iordan în aceste lucrări și-au exprimat acordul, eventual respingerea, numeroși romaniști care le-au recenzat, printre care, din străinătate (în ordinea aparițiilor numite), Antoine Meillet, W. Meyer-Lübke, Fr. Slotty, Émile Boisack, Ernst Otto; Mario Roques, Manuel de Paiva Boléo, Gerhard Rohlfs, Edouard Bourciez, Matteo Bartoli; Jakob Jud, Wilhelm v. Wartburg, Wilhelm Giese, Eugen Lerch etc. (informații după *Omagiu Iordan*: XVII, XIX, XXII). Evident, această imagine de ansamblu se consolidează paralel cu traducerile care au urmat, adaptate și aduse la zi, ale *Introducerii*, respectiv ale variantei finale, intitulată *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode* (1962), aspect abordat anterior. Vom face o scurtă prezentare a conținutului acestui volum, după ediția citată, care cu privire la structură, nu se deosebește esențial de *Introducere*; în afară de aducerea la zi a documentației, a sporit considerabil partea de analiză, inclusiv în ceea ce privește criteriile de evaluare a curentelor și a metodelor (însă acest aspect, subliniat în recenziile apărute după publicare, nu face obiectul discuției de față).

4.2. Evoluția lingvisticii romanice a fost proiectată de Iorgu Iordan după un plan general cuprinzând domeniile considerate de autor drept definitorii pentru tema abordată, studiate în patru capitole: [I] *Lingvistica romanică înainte de 1900*; [II] *Școala idealistă sau estetică a lui K. Vossler*; [III] *Geografia lingvistică și* [IV] *Școala lingvistică franceză*.

Față de cuprinsul ultimului capitol, semnalăm faptul că Iorgu Iordan nu numai că a prezentat aici, cu drept de cetate, problema argourilor, dar „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, revistă al cărei director era, a publicat note de argou românesc (începând din anul 1937), ca și un cuprinzător articol al elevului său Gavril Istrate, *Noțiunea «femeie stricată» și terminologia animală* (revista citată, t. XI–XII, 1944–1945), de pionierat în domeniu, prezentând material utilizat de Iordan și în ediția definitivă a *Stilisticii*. Probabil din pudibonderie, acest titlu nu este menționat de I. Coteanu – I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme, bibliografie* (1970), în care sunt însă preluate (la rubrica „Limbaje speciale”) titluri din „Buletinul Institutului de Filologie Română...” sau din „Grai și suflet”).

Pentru cunoașterea contribuției lui Iorgu Iordan în domeniul dialectologiei romanice și românești, capitolul cel mai important îl constituie, fără îndoială, cel consacrat geografiei lingvistice, care, în volumul *Lingvistica romanică...*, ocupă și un spațiu considerabil (Iordan 1962: 149–283). Pentru rememorarea abordării, din perspectiva responsabilității studiului, vom face o scurtă trecere în revistă a cuprinderii. După analize de ordin general în ceea ce privește apariția cartografierii lingvistice, cu o secțiune consacrată atlaselor lingvistice din etapa Georg Wenker – Gustav Weigand, Iordan se ocupă de atlasul lui Gilliéron și de lucrările acestuia de geografie lingvistică (inclusiv de critica teoriilor lui Gilliéron), apoi studiază celelalte lucrări de profil dedicate spațiului lingvistic galo-romanice (de la Millardet, Ch. Bruneau, A. Terracher, Oscar Bloch, la Albert Dauzat), pentru ca, apoi, să consacre analize geografiei lingvistice din Elveția (Heinrich Morph, Louis Gauchat, Karl Jaberg, Jakob Jud, J.U. Hubschmied, W.v. Wartburg). Urmează prezentarea critică a lucrărilor din același domeniu din Germania și Austria (Ernst Gamillscheg și Leo Spitzer, Karl v. Ettmayer), din Catalonia și Italia (Antoni Griera, Giulio Bertoni, B.A. Terracini). După inventarierea așa-numitelor „cercetări dialectologice” (de fapt, o bibliografie, comentată, cuprinzând studiile, preponderent onomasiologice, numeroase dintre acestea realizate pe baza unor atlase ori hărți din atlasele lingvistice romanice), autorul revine la atlasele unor areale: atlasul Corsicii (ca o continuare a atlasului lingvistic al Franței), al Cataloniei, atlasul Italiei și al Elveției meridionale al lui Jaberg și Jud, ca și, din nou, cel al Italiei (în proiecția Bartoli – Bertoni – Pellis – Bertoldi), pentru a încheia cu atlasele consacrate teritoriului lingvistic dacoromânesc (Pușcariu – Pop – Petrovici), secțiune (substanțial completată în ediția din 1962 față de prima ediție, cea din 1932) urmată de discuția asupra „geografiei folclorice” și „neolingvisticii”, ca „aplicații ale geografiei lingvistice”. De menționat faptul că, pentru toate secțiunile, este prezentată o extrem de cuprinzătoare bibliografie de până la anii '70 și, de asemenea, faptul că informația și comentariile sunt profitabil concurente cu cele oferite, de exemplu, de Sever Pop, în *La dialectologie* (două volume, Louvain, 1950), sau de Eugenio Coseriu, începând cu *La geografia lingüística* (Montevideo, 1956), până la ediția, completată, *Die Sprachgeographie* (Tübingen, 1975), la care aș îndrăzni să adaug, pentru aspecte de actualitate, printre care și acela al atlaselor plurilingve, o monografie relativ recentă: Dumistrăcel *et al.*, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare* (1997).

4.3. Ceea ce impresionează în viziunea Iordan este creditul larg acordat geografiei lingvistice, respectiv atlaselor lingvistice. Cităm, selectiv, unele puncte de vedere: „Ancheta dialectală la fața locului, realizată științific, a dovedit justetea ideii unora dintre marile figuri ale disciplinei noastre, că limba vorbită se prezintă sub aspecte mult mai variate și mai complexe decât ne lăsau să bănuim cercetările întemeiate pe texte și făcute în spiritul neogramaticilor. Metoda istorică, aplicată de aceștia, simplifică și de aceea falsifică, în parte, imaginea pe care ne-o dă despre

limbă” (Iordan 1962: 160). Avantajul privind cunoașterea, specific lucrărilor de geografie lingvistică, este surprins prin caracterizarea atlaselor, una de profundă înțelegere și de permanentă actualitate: „Atlasul lingvistic ne introduce oarecum în laboratorul graiului viu, punându-ne în situația de a asista la munca grea și obositoare a limbajului omenesc” (*ibidem*). Pe de altă parte, concludentă, pentru viziunea Iordan, este evaluarea sa privind raportul dintre „glosare” și „atlase”, referitor la autenticitatea înregistrării faptelor de limbă proprii graiurilor populare. Punând sub semnul întrebării rezerve ale lui Maurice Grammont, dar mai ales ale lui Leo Spitzer, care, după ce făcuse el însuși studii de geografie lingvistică, devine, de la un moment dat, adversarul acesteia, considerând că atlasele lingvistice ar „gramaticaliza” și „standardiza” limba, pe care ar prezenta-o artificial (găsind același defect și anchetei dialectale), Iorgu Iordan, fără a nega obiecții ce nu pot fi ignorate, consideră că a renunța la atlase în favoarea glosarelor și dicționarelor de profil, revenind la ancheta prin corespondenți, înseamnă a transfera responsabilitatea „autenticității” la un nivel oricum mai puțin calificat și mult mai puțin controlabil (*ibidem*: 238–239; pentru o discuție mai largă privind problema înregistrării aspectelor gramaticale ale graiurilor, cf. Dumistrăcel *et al.* 1997: 148 și urm.).

4.4. Pentru a pune în lumină receptivitatea deosebită a lui Iorgu Iordan în ceea ce privește valoarea atlaselor lingvistice pentru studiul și cunoașterea graiurilor populare și a vorbirii, reamintim faptul că, de la începuturi, cel puțin în mediul academic românesc, s-au manifestat rezerve față de rezultatele cercetării prin lucrări de geografie lingvistică. Ilustrativă în acest sens este, de exemplu, disputa, privind metoda noii discipline și semnificația datelor înregistrate pe hărți, dintre promotorul realizării *Atlasului lingvistic român*, Sextil Pușcariu, și creatorul Școlii lingvistice bucureștene, Ovid Densusianu. Îndată după apariția, în 1936, a *Prospectului* la *Atlas*, acesta punea sub semnul întrebării, printre altele, afirmația primului, după care, datorită lucrărilor de geografie lingvistică, am putea afla și „că prin centrul Transilvaniei «florilor» li se zice pene...”; or, susținea Densusianu, „în ce privește pene că ar fi sinonim cu «flori», prin centrul Ardealului, din felul cum se exprimă Pușcariu ar reieși că semnificația aceasta ar fi generalizată prin acele părți; se spune pana, penele («florile») de la pălărie, dar aceasta nu înseamnă că «florilor li se zice pene» orișicând... nu cresc pene pe câmp și nu se culeg din grădină” (Densusianu 1936: 342). Necunoașterea lucrurilor în cazul adus în discuție este sancționată de Pușcariu nu mai puțin malițios, considerând „aserțiunea” respectivă drept „gratuită”: „Clujenii știu – și fără mărturia Atlasului – că acolo «penele» și nu «florile» cresc pe câmp și că grădinarul îți vinde «pene». Servitorul de la Muzeul Limbii Române, P.P., stropește vara în fiecare zi «penele» din grădină”. Mai mult, sensul respectiv este atestat și într-o culegere de folclor (citată): „Pană de măr creț” (Pușcariu 1936–1938: 403–404). După ce schițează posibilitatea evoluției semantice pană → ‘floare’ prin etapa ‘floare de la pălărie’, Pușcariu dezvoltă (*ibidem*: 404–406, 422–424) problema specificului anchetelor dialectale pentru întocmirea unui atlas lingvistic, insistând

asupra modului cum trebuie interpretate, obiectiv și într-o rațională complementaritate cu datele istoriei limbii, informațiile cartografiei lingvistice, puncte de vedere utile și astăzi, mai ales în varianta actualizată a seriei Pușcariu din DLR (cf. și Dumistrăcel *et al.* 2015: 65–66).

5. Contribuții ale lui Iorgu Iordan la cunoașterea graiurilor populare românești

5.1. Printre preocupările din epoca ieșeană ale savantului, privind limba actuală, ilustrate convingător și în legătură cu variația diafazică (la nivelul limbii de cultură), un loc important îl ocupă interesul pentru variația diatopică, prin prezentarea graiurilor populare. Remarcabile, din acest punct de vedere, sunt articolele de analiză și material, înregistrat după metoda numită mai târziu, de dialectologi, a „anchetatorului-informator” (Romulus Todoran), căci lingvistul se ocupă de realități lingvistice din arealul său natal: *Lexicul graiurilor din sudul Moldovei* (în „Arhiva”, 1921) și *Graiul putnean* (în „Ethos”, 1941), privite din perspectiva cadrului general reprezentat de cursurile sale de „Introducere în studiul limbii și dialectelor românești”, cu proiecții privind fonetica și morfologia acestora, cursuri ținute la Universitatea ieșeană începând din anul 1933. Provocarea este fertilă, căci, de fapt, de la aceste studii, completând informațiile și corectând unele concluzii, avea să pornească G. Ivănescu atunci când, într-un studiu publicat ulterior, de V. Frățilă, *Graiurile din sud-vestul Moldovei*, lansa ipoteza existenței unei vechi comunități lingvistice a graiurilor din nordul (și nord-estul subcarpatic al) Munteniei, din sudul (și sud-estul) Transilvaniei și din sudul (mai precis: în special din sud-vestul) Moldovei, în cadrul unei arii dialectale premergătoare structurii în care se prezintă astăzi „subdialectele” dacoromânei, comunitate lingvistică pe care, cu titlu de ipoteză de lucru, Doina Hreapcă o numește „dialect carpatic de sud-est” (Hreapcă 2002–2003: 93; autoarea reia discuția asupra ariei lingvistice numite de Iordan „subdialect moldovenesc sudic”). Apoi, distincții de aceeași factură aveau să fie puse în lucru pentru susținerea ideii de „arii verticale” în spațiul dintre Carpați și Prut ocupat de „subdialectul moldovenesc”, spre deosebire de „ariile orizontale”, în general cunoscute și admise (Dumistrăcel *et al.* 2011: 226–231). Dar, în afara articolelor tematice, Iordan s-a referit, curent, la informații vizând graiurile populare, în numeroasele sale note lexicale, etimologice ori semantice publicate de-a lungul anilor, ca să nu mai vorbim de articole în care se ocupă de realități lingvistice ale zonei, din domeniul numelor de locuri (*Toponimie putneană*, articole din anii 1933 și 1943, publicate în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”), dar reflectând și alte preocupări (de exemplu, *Sufixele -ar și -aș indicând originea locală*; „Arhiva”, 1921; locuitorii din Matca – Tecuci își zic *mătcași*).

5.2. Există însă o zonă aparte a cercetării limbii vorbite ilustrate de Iorgu Iordan. După un început aparținându-i lui Sever Pop, prin articole publicate încă din anii elaborării *Atlasului lingvistic român I* (privind terminologia referitoare la „cal”, „târg”, „pântece”, „măgură” etc. și, apoi, cu privire la terminologia religioasă românească), o adevărată perspectivă de cercetare, care se va dovedi, de asemenea, inspirată și fructuoasă, avea să propună Iorgu Iordan prin analiza onomasiologică și stilistică, într-o sincronie, a materialului oferit de graiurile populare, prin studiul *Les dénominations du „crâne” d’après l’Atlas linguistique roumain* („Bulletin linguistique”, 1940), care poate fi considerat un cap de serie rodnic, în ceea ce privește preocuparea și criteriile de analiză, pentru câteva zeci de articole și studii de profil, începând cu cel semnat de B. Cazacu (*Les dénominations roumaines du foie et des poumons d’après l’ALR*, „Bulletin linguistique”, 1941), ambii urmași de Marius Sala, care, pornind de la materialul înregistrat pe hărțile ALR, a lărgit mult viziunea diacronică a cercetării cuvintelor din perspectiva „lucrurilor” (denumiri pentru noțiunile „vătui – cârlan – noaten”, „porumb”, „unchi” etc.). Selectiv, mai menționăm, cronologic, câțiva autori: Al. Niculescu („copil nelegitim”), Valeriu Rusu („tifos”), Șt. Giosu („guturai”), Rodica Orza („lunile anului”), Pia Gradea („zahăr”), cu extensii asupra unor grupuri terminologice: Vasile Scurtu (terminologia înrudirii), Stelian Dumistrăcel (~ agricolă), Ion Ionică (~ casei). Putem vorbi, de asemenea, de extinderea preocupării, prin studierea, pe baza atlaselor, a unor influențe străine asupra limbii române (G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, 1969; V. Arvinte, *Die deutsche Entlehnungen in den rumänischen Mundarten – nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlases*, 1971), dar și pe teme de sociolingvistică (Stelian Dumistrăcel, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, 1978). În egală măsură, trebuie menționată, apoi, particularizarea cercetărilor de profil, prin antrenarea rezultatelor de pe hărțile din seria atlaselor lingvistice românești regionale (Victorela Neagoe, terminologia viticolă; Elena Comșulea, ~ cânepii etc.). În toate aceste cazuri, punctul de plecare, adesea invocat, îl reprezintă perspectiva deschisă de studiul mai sus citat, al lui Iorgu Iordan. Ca totdeauna, abordarea acestuia este amănunțită și aprofundată, materialul lingvistic înregistrat pe hărțile unui atlas lingvistic fiind studiat în complexitatea constituită de ansamblul limbii/vorbirii și de interacțiunea anchetator – subiectul vorbitor anchetat, prin formularea răspunsurilor.

5.3. Aceste trăsături au fost puse în evidență în special de cele două recenzii-studiu publicate îndată după apariția primelor volume din *Atlasul lingvistic român II* (ALR II, seria Petrovici), respectiv din *Atlasul lingvistic român I* (ALR I, seria Pop). Impresionează, de la început, considerarea demersului original de geografie lingvistică și evaluarea punerii lui în operă, trăsături evidențiate, în primul rând, în recenzia la volumul Petrovici, în a cărei introducere se descrie programul și metodologia unei lucrări caracterizate drept „cu adevărat monumentală” (Iordan

1940–1941: 354). Cu rigoare și cu finețe analitică, sunt consemnate informațiile despre graiurile populare pe care atlasul le oferă în materie de fonetică, morfologie, sintaxă a părților de vorbire, dar mai ales cu privire la lexic, din perspectiva componenței (de exemplu: neologismele „sunt mult mai numeroase decât am fi bănuțit, judecând după lipsa de cultură orașenească a maselor populare”; *ibidem*: 375), a semanticii și a expresivității vorbirii, susținând afirmațiile că („fără înflorituri stilistice”) ne confruntăm cu „o adevărată mină, inepuizabilă” și cu faptul că „impresia de relativă sărăcie pe care graiurile populare o fac, de obicei, oamenilor culți se dovedește absolut neîntemeiată” (*ibidem*: 357). Luând în considerație și faptul că sunt trecute în revistă și datele de etnografie și folclor oferite specialiștilor de hărțile din ALR II/I și de meticulozitatea analizei (autorul face și o comparație între înregistrările dintr-o localitate-punct de anchetă din vecinătatea Tecuciului și propriile sale cunoștințe despre graiul din zona în care a copilărit – „cartierul Focșa”, din „partea nord-estică, spre marginea orașului” Tecuci; *ibidem*: 380–384), nu ne mai impresionează dimensiunea studiului (peste 30 de pagini!). Totuși, când este cazul, Iordan nu ocolește ceea ce considera (adesea cu drept cuvânt) a fi greșeli referindu-se la chestionar și la desfășurarea anchetei; cităm câteva observații: în vol. I din ALR I (cuprinzând răspunsuri la întrebări ce se referă la „familie”, „naștere”, „botez”, „copilărie”, „nuntă”, „moarte”), „sărăcia informațiilor de natură folclorică în legătură cu nașterea, nunta și înmormântarea surprinde neplăcut; căci materia se pretează, în cel mai înalt grad, la interpretări de acest fel”; „Numeroase întrebări au fost puse, mi se pare, greșit... Ca ardelean (din nordul teritoriului, spre Bucovina), autorul chestionarului a crezut că poate pleca de la numele din graiul său de acasă al noțiunii întrebate” (se prezintă urmările; cf. Iordan 1942: 192, 193). În sfârșit, trebuie să menționăm faptul că savantul, de regulă extrem de parcimonios în evaluări, după ce aduce laude (oricum „neîndestulătoare”) directorului proiectului, Sextil Pușcariu, și celor doi colaboratori „imediați”, Sever Pop și Emil Petrovici, nu ezită să afirme, în concluzii, că „Avem în fața noastră o lucrare cu care se poate mândri știința românească și lingvistica de pretutindeni”, care, aspect deosebit de important din perspectiva teoriei limbii și a dialectologiei generale, reprezintă un „monument închinat graiului matern al mulțimilor anonime” (*ibidem*: 385). Subliniem faptul că de tipul de cunoaștere a lucrurilor prezentată în paragrafele precedente trebuie să ținem seama atunci când Iorgu Iordan s-a pronunțat în dispute privind atlasele lingvistice, de tipul celor de care ne-am ocupat anterior.

6. Un ieșean perpetuu

6.1. De fapt, pentru cercetătorii de la fostul Centru de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor de la Filiala Iași a Academiei Române (din anii 1963–1975), Iorgu Iordan a rămas mereu un ieșean. Mai întâi, ca vicepreședinte al Academiei

(între 1958 și 1966), a „vegheat” la constituirea, sub conducerea prof. Gavril Istrate, ajutat de dr. N.A. Ursu, a secției de lingvistică a Centrului și la racordarea tematicii de cercetare a acesteia la proiectele fundamentale de profil ale Academiei, prin colaborarea la *Dicționarul limbii române* (serie nouă), ca și la *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni* etc. Apoi, în anii care au urmat, ne vizita și stătea de vorbă cu noi și cu profesori de la Catedra de limba română a Facultății de Litere de la Universitatea „Cuza” în repetate rânduri, interesându-se de lucrările din planul de cercetare al Centrului și de publicațiile noastre de profil, dar invitându-ne să trimitem articole („pe cele mai bune!”) și la revistele de la București. Îmi amintesc că, într-o după-amiază, având o întâlnire cu el, pe când Centrul funcționa în clădirea situată pe atunci numita stradă Karl Marx (astăzi Lascăr Catargi), noi ne adunasem din vreme, iar el însuși a venit cu cca 20 de minute înainte de ora fixată pentru a ne anunța că, pentru discuții, va întârzia o jumătate de oră (intervenise ceva în programul său de la Iași). Așadar, trecuse ca să ne prevină și să se scuze! Când noi, ieșenii, mergeam la Academie, la București, ne acorda toată atenția, îl interesau noutățile de la noi și transmitea salutări persoanelor mai apropiate, printre care prof. Gavril Istrate și N.A. Ursu. În ceea ce privește civilitatea și politetea mai pot mărturisi faptul că, prin câteva cuvinte, deloc formale, scrise pe cărți de vizită sau prin scurte scrisori (adesea cu referiri la vreun articol sau la o carte), mulțumea totdeauna pentru felicitările adresate de Sărbători sau la aniversări.

6.2. Pot spune că, personal, am avut o relație specială cu... tecuceanul Iorgu Iordan. În cadrul proiectului „*Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina*”, din rețeaua de puncte a lucrării, mi-am ales ca zonă de anchetă sudul Moldovei (localitățile din jud. Galați, Vrancea, sudul jud. Bacău și Vaslui), aceasta și pentru a evita, în cursul cercetărilor, mai ales „presiunea” sistemului fonetic al graiurilor din nord, în special a celor din regiunea natală, Suceava. Aflând că fac anchete și în zona Tecuciului, Iorgu Iordan își confrunta cunoștințele despre graiurile de aici, punându-mi întrebări de tipul „Dar în graiul de la Nicorești (ori de la Furceni sau Matca), ce termeni aparate ați înregistrat?”; „Este prezent *-u* (final)?”: „Pe unde se mai face grădinărit, unde mai sunt «bulgării»?”. De altfel, pe urma unor asemenea provocări, o cercetătoare din echipa mea a studiat derivarea cu sufixul *-aș(ă)* în graiurile din sudul Moldovei (Hreapcă 1976), sufix care îl preocupase cândva pe Iordan. Iar în cursul vizitelor la Iași, întârzia cercetând hărțile în manuscris ale *NALR. Moldova și Bucovina*, cu interes asupra rezultatelor anchetelor din sudul Moldovei. În anii senectuții, invitându-mă chiar la el acasă și pornind de la discuții despre realități tecucene, Magistrul își rememora copilăria și tinerețea, pentru a ajunge, firesc și extrem de agreabil, la anii studiilor de la Iași (avându-i ca figuri dominante, științific și sentimental, pe Alexandru Philippide și Garabet Ibrăileanu) sau din străinătate, momente având ca punct de plecare un tablou, o carte ori o statueta pe care mi le arăta. Se întâmpla ca, uneori, la plecarea mea, discuțiile să continue pe când își făcea plimbarea obișnuită, destul de târziu în

noapte, prin piața învecinată străzii Sofia, unde se afla locuința sa, ca și pe cele numite „Atena”, „Paris” și „Roma”, zona clădirilor ambasadelor unor țări străine, vegheate de gherete ale militarilor („Pe aici ne putem plimba fără grijă, suntem păziți!”). Atunci, discuțiile priveau și relațiile sale cu lingviști mai tineri din București (unii îl atacau!) sau reflexe din presa vremii în legătură cu *Memoriile* sau cu *Dicționarul numelor de familie românești* („– Astfel de observații răutăcioase vă...?”; – Bineînțeles că nu mă bucură, dar îmi întrețin interesul pentru viață!”).

7. O permanentă actualitate

Evident, și sub semnul acestor stări de spirit am prezentat, cititorilor, aspecte importante și utile, astăzi și oricând, din opera marelui savant Iorgu Iordan, distins de Academia Română cu statutul de membru al său și onorând, exemplar, acest statut.

BIBLIOGRAFIE

A. Opera lui Iorgu Iordan¹

- Iordan 1932 = Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice*, Iași, Editura Institutului de Filologie Română.
- Iordan 1940–1941 = Iorgu Iordan, [recenzie la] *Atlasul lingvistic român*, partea II (ALR II), I, și *Micul Atlas lingvistic român*, partea II (ALRM II), vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig, 1940, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, VII–VIII, p. 354–385.
- Iordan 1942 = Iorgu Iordan, [recenzie la] *Atlasul lingvistic român*, partea I (ALR I), vol. II, de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1942, și *Micul Atlas lingvistic român* (ALRM I), vol. II, de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1942; *Atlasul lingvistic român*, partea II (ALRM II), vol. I, *Suplement*, de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig, 1942, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, IX, p. 191–206.
- Iordan 1943 = Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, Institutul de Arte Grafice Alexandru A. Țerek, Mărzescu.
- Iordan 1962 = Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode*, București, Editura Academiei.
- Iordan 1975 = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române. Ediție definitivă*, București, Editura Științifică.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

B. Exegeze diverse, memorialistică

- * * * *Omagiu Iordan = Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Academiei, 1958.
- Bozgan 1998 = Ovidiu Bozgan, *Traietorii universitare: de la stânga interbelică la comunism*, în Lucian Boia (ed.), *Miturile comunismului românesc*, București, Editura Nemira, p. 309–335
- Călinescu 1943 = G. Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, București, Editura Națională Mecu.

¹ Sunt înregistrate numai lucrările la care se fac trimiteri exprese în textul articolului.

- Coșeriu 1996 = Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu cu ~, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Densusianu 1936 = O[vid] D[ensusianu], recenzie la *Prospectul* „Atlasului lingvistic român”, în „Grai și suflet”, VII, p. 341–344.
- Dumistrăcel *et al.* 1997 = Stelian Dumistrăcel, în colaborare cu Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iași, Editura Academiei Române.
- Dumistrăcel *et al.* 2011 = Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Luminița Botoșineanu, *De la atlasul lingvistic național la atlasele regionale: semnificația diferențelor*, în *Studii de dialectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu Domnului Teofil Teaha*, București, Editura Academiei Române, p. 219–242.
- Dumistrăcel *et al.* 2015 = Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Luminița Botoșineanu, *Lucrările românești de geografie lingvistică și Dictionarul limbii române al Academiei: oferta lexicografică a materialului necartografiat și problema „literarizării”*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, LV, p. 19–72.
- Hreapcă 1976 = Doina Hreapcă, *Derivate cu sufixul -aș(ă) în graiurile din sudul Moldovei*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XXV, p. 121–132.
- Hreapcă 2002–2003 = Doina Hreapcă, *Statutul lingvistic al sudului Moldovei. Ipoteza unui vechi „dialect carpatic de sud-est”*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XLII–XLIII, p. 87–102.
- Mangu 1962 = Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan*, București, Editura Minerva.
- Pușcariu 1936–1938 = Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților* (VI), în „Dacoromania”, IX, p. 403–446.

IORGU IORDAN: RESEARCH DIRECTIONS IN ROMANIAN LINGUISTICS

ABSTRACT

During the Iași period of his research activity (1926–1946), the great Romanist Iorgu Iordan has innovated by overcoming the Neogrammarian “positivism”. This orientation was manifested, especially through his vision on the way Romanistics’ evolution was being studied (*Introduction to the Study of Romance Languages...*, 1932, a work which had been translated and adapted in many foreign languages) and through the interest for the present forms of spoken Romanian, such as phonetics, morphology, syntax and vocabulary following the tendencies shown in the language use (*Contemporary Romanian. A Grammar of ‘Mistakes’*, 1943). The same vision is also perceived in his research of “linguistic” stylistics following the general model designed by Ch. Bally in opposition with traditional stylistics called “literary” (*The Stylistics of Romanian*, 1944). The author also emphasizes Iorgu Iordan’s interest to researching the Romanian subdialects, envisaged through the development of linguistic geography, and the general image due to linguistic atlases.

Keywords: *Neogrammarian positivism, Romanistics, linguistic stylistics, subdialects, linguistic geography, linguistic atlases*